

OKUL PSİKOLOJİK DANIŞMANLARININ MÜLTECİ ÖĞRENCİLERE YÖNELİK SUNDUKLARI HİZMETLERİN DEĞERLENDİLMESİ¹

EVALUATING THE SERVICES OF SCHOOL COUNSELORS FOR REFUGEE STUDENTS

Aykut GÜNLÜ²

Akif SAĞLAM³

Cem GÜRAT⁴

Aslı UZ BAŞ⁵

Başvuru Tarihi: 17.07.2019

Yayına Kabul Tarihi: 26.04.2020

DOI: 10.21764/mauefd.592977

Araştırma Makalesi

Özet: Mevcut çalışmanın amacı, okul psikolojik danışmanlarının Suriyeli mülteci öğrencilere sundukları hizmetlerin değerlendirilmesidir. Araştırma nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini iki aşamada belirlenmiştir. İlk aşamada, İzmir İlindeki ilçelerden Buca İlçesi uygun örnekleme yöntemine göre araştırmaya dahil edilmiştir. İkinci aşamada ise amaçlı örnekleme yöntemine göre Buca İlçesindeki mülteci öğrencisi bulunan ve ulaşılabilen psikolojik danışmanlar çalışmaya katılmıştır. Katılımcı grubu on iki okul psikolojik danışmandan oluşmuştur. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmış, verilerin analizi ise içerik analizi tekniği ile yapılmıştır. İçerik analizi sonucunda elde edilen veriler değerlendirildiğinde, katılımcıların okul rehberlik hizmetleri programı çerçevesinde psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerini yürüttüğü belirlenmiştir. Bu kapsamda "travma sonrası stres bozukluğu, yas psikolojik danışmanlığı ve psikososyal müdahale" çalışmalarına yer verildiği görülmektedir. Katılımcılar ayrıca veli eğitim seminerleri ve öğrencilere yönelik grup rehberliği çalışmalarını yapmaktadır. Bununla birlikte katılımcılar mülteci öğrenci velilerinin yapılan veli eğitimlerine yeterince ilgi göstermediğini belirtmiştir. Ayrıca sunulan hizmetlerin kişisel, sosyal ve mesleki rehberlik alanlarında

Abstract: The present study aims to determine the services of school counselors for Syrian refugee students. This study is a qualitative research and the sample was consistend of twelve school counselors. A semi-structured interview technique was used to collect the data of the research. The participants were determined by using the criterion sampling method in two stages. In the first stage, Buca District was included in the research according to the criterion sampling method. In the second stage, according to the criterion sampling method, school counselors who have refugee students in their school. Participants carried out psychological counseling and guidance services within the framework of the school guidance services program. It is seen that "post traumatic stress disorder and psychological intervention" studies are included. The participants also conduct parent trainings and group guidance for students. The problems faced by the participants while working with the refugee students' parents were concentrated on not being able to communicate with the parents and the lack of interest of the parents. In addition, the services provided are concentrated in the areas of personel, social and vocational guidance. It was observed that the

¹ Bu çalışma 1. Uluslararası Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji (UBEST-2019) Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.


²Öğr. Gör., Pamukkale Üniversitesi, agunlu@pau.edu.tr,


 Orcid ID: <http://orcid.org/0000-0002-6617-2871>

³Uzm. Psik. Danışman, Milli Eğitim Bakanlığı, akifsaglam7661@gmail.com,

 Orcid ID: <http://orcid.org/0000-0002-9528-0433>

⁴Uzm. Psik. Danışman, Milli Eğitim Bakanlığı, cem_pdr_35@hotmail.com,

 Orcid ID: <http://orcid.org/0000-0002-7058-7009>

⁵Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, asli.uzbas@due.edu.tr,  Orcid ID <http://orcid.org/0000-0001-8307-6198>

yoğunlaştığı görülmüştür. Katılımcıların yaşadıkları dil ve iletişim problemi ve diğer problemlerin çözümünde çeşitli kurum ve kuruluşlarla (Aile sağlığı merkezi, göçmen sağlık merkezi vb.) işbirliği içinde çalıştıkları tespit edilmiştir. Sonuç olarak, psikolojik danışmanların mültecilere yönelik olarak yaptıkları hizmetlerin öğrencilerin okula uyumunu kolaylaştırdığı ve psikolojik sağlıkları açısından etkili ve gerekli olduğu belirlenmiştir. Ayrıca okul psikolojik danışmanlarının özellikle yas psikolojik danışmanlığı, travma sonrası stres bozukluğu gibi vakalara karşı uygulama becerilerine yönelik uygulamalı hizmet içi eğitime alınmasının daha yararlı olacağı ifade edilebilir.

Anahtar Sözcükler: Kültüre duyarlı psikolojik danışma, Suriyeli mülteci öğrenciler, okul psikolojik danışmanı, nitel araştırma

participants work mostly in cooperation with the refugee health center, then the health centers, and then the guidance and research centers. Therefore, it was observed that the services provided by psychological counselors for refugees are effective and necessary. In addition to, It can be stated that it would be more beneficial to include school counselors in applied in-service training especially for grief counseling, post-traumatic stress disorder, and practical skills

Keywords: Multicultural counseling, Syrian refugee students, school counselor, qualitative research

Giriş

Türkiye, doğu ile batıyı birleştiren coğrafi konumu açısından özel ve stratejik bir öneme sahiptir. Daha iyi bir yaşam standardına ve daha bir iyi ekonomik duruma sahip olma, savaş, salgın hastalık gibi çeşitli sebeplerden dolayı komşu bölgelerden göç alan ve Avrupa'ya göç veren ülke konumundadır (Körükmez & Südaş, 2015). Dolayısıyla Türkiye'nin göçmenlerin, sığınmacıların ve mültecilerin öncelikli olarak tercih ettiği bir ülke olduğu söylenebilir. 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş, günümüzde halen büyük bir sorun olarak devam etmekte olup, Türkiye'nin de sınıra en yakın güvenli ülke olması nedeniyle Türkiye savaştan kaçan insanların hayatlarını devam ettirebilecekleri bir ülke olmuştur. Rakamlar da Türkiye'ye olan göç yoğunluğunu gözler önüne sermektedir. Son resmi raporlara göre Türkiye'deki mültecilerin sayısı 3.606.208'dir. Türkiye'de eğitim çağındaki Suriyeli mülteci çocukların (0-18 yaş arası) sayısı 1.689.000'i, devlet okullarında eğitim gören öğrencilerin sayısı ise 600.000'i geçmiştir (İçişleri Bakanlığı, 2019).

Alanyazında mülteci kavramı ile birlikte kullanılan göç, göçmen, sığınmacı gibi kavramlar bazen anlam karışıklığına neden olabilmektedir. Her ne kadar günlük hayatta birbiri yerine kullanılan kavramlar olsa da bu kavramların anlamları birbirinden farklıdır. Türk Dil Kurumu'na [TDK] göre, ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bir bireyin bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine taşınmasına "göç", bu eylemi gerçekleştiren kişilere de "göçmen" denir. "Mülteci" bireyin politik, ideolojik, dinsel sebeplerden ötürü ülke dışına çıkarılması ya da kendi ülkesinden

kaçması başka bir ülkeye sığınmasıdır (Seyyar & Genç, 2010; TDK, 2011). "Sığınmacı" da mültecilik için yukarıdaki sayılan koşulları taşıyan, ancak içinde bulunduğu ülke tarafından kendisine mültecilik verilmeyen kişilere denir. Diğer bir ifadeyle sığınmacı, mültecilik için başvurusu henüz kabul edilmemiş kişilerdir (İçişleri Bakanlığı İltica ve Göç Mevzuatı, 2005). Dolayısıyla göçmenlerde bireyin isteği ön planda iken, mültecilerde daha çok bir zorunluluğun ön planda olduğu ifade edilebilir. Mülteci kavramı özellikle savaşlardan kaçma durumlarında görülmektedir. Mevcut çalışmada konu ile de bütünlük sağladığı düşünüldüğü için mülteci kavramı kullanılmıştır.

İster zorunlu ister isteğe bağlı olsun, bir yerden başka bir yere taşınma birçok sorunu beraberinde getirmektedir (Bemak & Chung, 2017). Çünkü mülteciler bu sorunları göç etmeye karar vermeden önce yaşamaya başlamaktadır. Bu sorunların en başında yakınların kaybı sonucu yasla baş etme, tecavüz, ekonomik sıkıntılar gelmektedir (Özer, Ateşok, & Komşuoğlu, 2015). Bununla birlikte gittikleri ülkelerdeki yaşam koşulları da mültecilerin ruhsal sağlığının bozulmasına ve stres yaratan olaylar ile baş edebilme becerilerinin de düşmesine neden olabilmektedir (Adams, 2004; Bugay, Karakedi ve Erdur-Baker, 2016) 2011 yılından bugüne kadar her geçen gün Türkiye'de yaşayan mülteci sayısının artış gösterdiği görülmüştür. Bu durum ve Suriye'deki iç savaşın düşünüldüğünden uzun sürmesi Suriyelilere yönelik sağlık, ikamet, sosyal, güvenlik, eğitim hizmetlerinin de önemini arttırmaya başlamıştır (Beste, 2015; Çeri, Beşer, Perdahlı & Arman, 2018; Ekşi, 2008). Dolayısıyla mültecilerin bu sınırlı sayıdaki hizmetlerin çok az bir kısmına ulaşarak yaşamlarını devam ettirmek zorunda olmaları da sorunları attırmaktadır. Bu sorunlardan araştırmalara en çok konu olanlardan biri travma sonrası stres bozukluğu, diğeri anksiyetedir (Başbuğ & Yiğit, 2016). Çünkü Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, sağlık bireyin her alanda toplum içinde tam bir iyilik halinde olması demektir. Özellikle sığınmacı ve mültecilerin karşılaştıkları en önemli problemler ruh sağlığını olumsuz etkileyen travmatik yaşantılar, yakınlarının kaybı, göç sonrası geldiği ülkedeki yaşadıkları zorluklardır (Demirbaş & Bekaroğlu, 2013; Kirmayer, Narasiah, Munoz vd., 2011). Ayrıca birçok sığınmacı veya mülteci yol süresince şiddete maruz kalma, tecavüze uğrama, ekonomik sıkıntılar vb. gibi olumsuz durumlarla da karşılaşmaktadır. Bu sorunlar bireyinlerin ruh sağlığını önemli ölçüde olumsuz etkileyen olaylar olarak bireyin psikolojik sağlığı üzerinde belirleyici olduğu belirtilmektedir (Nicholl & Thompson, 2004). Bununla birlikte bireyin hayatındaki olumsuz yaşantıların psikolojik rahatsızlıklara ve fiziksel hastalıklara yatkınlığı da arttırdığı ifade edilmektedir (Buz, 2002;

Gündüz, 2011; Kirmeyer vd., 2011). Bir diğer taraftan ise bu problemler mültecilerin psikolojik dayanıklılığını da azaltabilmekte ve gittikleri yerlerdeki uyumunu da güçleştirebilmektedir (Briggs, 2011). Ortaya çıkan bu sorunlarla karşı karşıya kalan ve bu sorunlara karşı en savunmasız olan bireyler ise çocuklardır (Ardıç-Çobaner, 2015; Çeri vd., 2018; Demirbaş & Bekaroğlu, 2013; Fazel & Stein, 2018; Gümüş & Bilgili, 2015; Karadağ & Altıntaş, 2010; Roxas, 2010). Çocukların karşılaştıkları sorunlardan etkilenme süresi de bireysel özelliklere ve yaşanmışlıklara bağlı olarak uzun ve kısa dönemli olabilmektedir (Geçkil, Aldem & Kaleci, 2017). Dolayısıyla çocukların bu sorunlardan zarar görmeden ya da en az zararla kurtulmasının sağlıklı bir gelecek yetiştirmek için önemli olduğu söylenebilir. Bunun için de hem mülteci çocukların hem de mülteci yetişkinlerin yaşadıkları sorunlarla başa çıkma sürecinde psikolojik yardım hizmetinin sağlıklı bir şekilde verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu konuda hem psikologlara hem de psikolojik danışmanlara alanda çalışırken yardımcı olabilecek nitelikte kitapçıklar ve broşürler hazırlanmıştır (Bugay, Karakedi & Erdur-Baker, 2016). Ancak bu uygulamaların yeterli olmadığı düşünülmektedir. Bu nedenle alandaki uzmanların yeterliklerinin belirlenmesine yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalarda landaki uzmanların da bir eğitimden geçmesinin, onların verdikleri hizmetlerin kalitesini arttırdığı ortaya çıkmıştır (Akoury Dirani, Shakian, vd., 2015; Jackson, 2006; Nakkash, Alaouie, Haddad, vd., 2012). Çünkü özellikle pozitif psikolojinin de etkisiyle bireylerin psikolojik sağlamlılığının arttırılmaya çalışılmasının yaşanılacak travmanın olumsuz etkilerini azaltmada etkili olduğuna dikkat çekilmektedir (Porter & Haslam, 2005). Sonuç olarak mültecilerin bedenlen ve ruhen sağlıklı olmalarının, onların çevresel, eğitimsel, ekonomik ve psikolojik hizmetlere yeterli bir şekilde ulaşmalarına bağlı olduğu ifade edilebilir. Bu dört hizmet alanında kritik görevdeki kişi ise psikolojik danışmanlardır (Bugay, Karakedi & Erdur-Baker, 2016; Steward, 2014).

Savunmasız olan çocukların haklarını korumak adına dünya çapında faaliyet gösteren Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO]), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations International Children's Emergency Fund [UNICEF]) gibi çeşitli kuruluşlar bulunmaktadır. Türkiye bu kuruluşlardan UNESCO'nun kurucu ülkeleri arasındadır ve UNICEF'e ise 1956'da üye olmuştur. Türkiye çocuk haklarını koruyacağını bir göstergesi olarak da Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni 1994'te imzalamıştır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 22. maddesinde "*Çocuğun yüksek yararı ilkesi: Taraf devletler, ister tek başına*

olsun isterse anne babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci sayılan çocuğun, bu sözleşme ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin ve söz konusu devletlerin taraf oldukları diğer uluslararası sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alırlar" ve 28. maddesinde "*Çocukların eğitim ve öğretim hakkı güvence altına alınmış ve çocuğun kişiliğinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi amaçlanmaktadır*" ifadeleri ile "*çocuğun en yüksek yararı ilkesi*" vurgulanmıştır. Ayrıca 54 maddeden oluşan sözleşmede "*çocukların hayatta kalma, gelişme, korunma ve katılma hakkını*" koruyan maddelere yer verilmektedir. Bu maddelerden özellikle gelişme ve katılma hakkı, çocuğun tam bir iyilik halinin olması için vazgeçilmez koşullarından biri olduğu genel kabul gören bir görüştür. Diğer yandan Türkiye'deki 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (2005) da çocukların her koşulda korunması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca yine bu kanuna göre çocuğun eğitim hakkı her ne sebeple olursa olsun elinden alınmamalıdır görüşü benimsenmektedir (Doğru, 2015; Renner & Senft, 2013).

Eğitim çağındaki mülteci çocukların karşı karşıya kaldıkları problemlerin en sık görüldüğü ortamların başında okullar gelmektedir (UNICEF, 2015). Bu nedenle de çocukların eğitimden en yüksek düzeyde yararlanması amacıyla Türkiye'de yasal düzenlemeler yürürlüğe konulmaya başlanmıştır. Bu düzenlemelerden biri Milli Eğitim Bakanlığı'nın [MEB] 2014/21 nolu "Yabancılar Yönelik Eğitim Hizmetleri" genelgesidir ve bu genelgede mülteci çocukların eğitim hizmetlerinden en yüksek düzeyde yararlanması gerektiği vurgulanmıştır (MEB, 2014). Ancak, UNICEF'in Dünya Çocuk Haklarının Durumu (2015) raporuna göre yoksulluk içinde yaşayan çocukların temel ihtiyaçları karşılanmamakta, çocuklar maddi ve manevi yönden yetersizliklerle yaşamakta ve dolayısıyla da topluma tam bir iyilik hali içinde katılamamaktadır. Mülteci öğrencilerin eğitimden sağlıklı bir şekilde yararlanamadığı bulgusu farklı zamanlarda yapılan araştırmalarda da elde edilen bir sonuçtur (Başar, Akan & Çiftçi, 2018; Başbuğ & Yiğit, 2016; Harunoğulları, 2016; Hodes vd., 2018; Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]), 2019; Kultas, 2017; Şeker & Aslan, 2015; Şimşir & Dilmaç, 2018; Vedder & Horenzcyk, 2006). Yapılan bazı araştırmalarda da mülteci öğrencilerin yaşadığı sorun alanları çok farklılık göstermekle birlikte, en sık yaşanan sorunların uyum, dil ve iletişim, kültür ve eğitim olduğu belirtilmiştir (Atlıhan, 2019; Tüzün, 2017; Yıldız, 2017). Yaşanan dil ve iletişim problemi de mülteci öğrencilerin kendilerini okuldan

soyutlamalarına, onların diğer öğrencilerden uzaklaşmalarına ve çevreyle iletişim kuramamaya bağlı olarak çeşitli davranış problemlerinin ortaya çıkmasına neden olduğu belirtilmiştir (Bozan & Kaştan, 2018; Levent & Çayak, 2017).

Okul çağındaki bir mülteci çocuğunun göçten etkilenme derecesi, çocuğun göçe yüklediği anlam ve ailenin eğitim ve sosyo-ekonomik durumu ile çocuğa olan desteğine bağlı olarak değişmektedir (Aydın, Şahin & Akay, 2017; Buz, 2008; Kirmayer vd., 2011; Polat, 2007; Szilassy & Arendas, 2007). Ayrıca okul çağındaki mülteci çocukların eğitimden sağlıklı bir şekilde yararlanamamasının nedeni Türk eğitim müfredatının ağırlığı ve eğitimin Türkçe olarak verilmesinden dolayı, öğrencilerin derslerde anlama ve kavrama eksikliği yaşamasıdır (Yavuz & Mızrak, 2016). Eğitim kurumlarında yaşanan bu sorunlar iki tarafta da (Türk-mülteciler) mevcuttur. Mülteci açısından ele alındığında, mültecilerin kendi hayatlarıyla ilgili olarak yaşadığı kaygı ve uyum sorunlarının olduğu görülmektedir. Türkler açısından ele alındığında ise okul yöneticilerinin, öğrencilerin ve velilerin yaşadığı kaygılara dayalı sorunlar yaşandığı görülmektedir (Kağnıcı, 2017; Oikonomidou, 2010; Roxas, 2011). Küçükkaraca'ya (2001) göre eğitim kurumlarında yaşanan dil problemi, özellikle uyum sağlamakta zorluk çeken çocuk ve aileyi daha da olumsuz etkileyebilmektedir. Özellikle mültecilerin geldiği ülke ile Türkler arasındaki dil, din, gelenek görenek gibi kültürel açıdan farklılık göstermesi uyum sağlama noktasında yerleşik halkın tutumunu olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Deniz & Etlan, 2009). Yerleşik insanların mülteciler ve çocukları ile iletişim kurmakta zorlandıkları, kurallara gelenek ve göreneklere uymakta güçlük çektikleri belirtilmektedir (Levent & Çayak, 2017; Şimşir & Dilmaç, 2018). Ayrıca mülteci çocukların yaşadıkları problemler nedeniyle hem sınıfın hem de kendi başarılarının düşük seviyede olduğu ifade edilmektedir (Avcı, Koçoğlu & Ekici, 2013). Diğer bir taraftan da arkadaşları tarafından mülteci çocukların dışlanmaları da onların uyumlarını zorlaştıran faktörler arasında olduğu belirlenmiştir (Bozan & Kaştan, 2018).

Mülteci öğrenciler çevreyle iletişim kurmakta ne kadar zorluk yaşarlarsa, öğrencinin çevresine uyumu da o kadar çok güçleşebilmektedir. Mülteci öğrencilerin Suriye'den gelmiş olmaları onların geldiği ülkeye göre sınıflandırılıp, bu öğrencilere karşı önyargılı davranılması da yaşanan iletişim ve uyum problemini arttırabilmektedir (Apak, 2014; Yaylacı, 2017; Yıldırım, 2019). Ayrıca mülteci öğrenciler ile diğer öğrencilerin sağlıklı ve uyumlu bir şekilde yaşayamaması da tüm okul iklimini olumsuz etkileyebilmektedir (Şimşir & Dilmaç, 2018). Bu nedenle özellikle

okul yöneticilerinin, öğretmenlerin ve ailelerin, mülteci öğrencilere ve bu öğrencilerin ailelerine bakış açılarının olumlu yönde olması gerekmektedir. Mülteci öğrencilerin okullarda iletişim kurabileceği arkadaşlarının olması mülteci öğrencilerin okulda yaşadıkları iletişim problemini azaltabilmekte ve böylece okula uyumları da kolaylaşabilmektedir. Dolayısıyla mülteci öğrencilerin eğitimden en yüksek düzeyde faydalanması ve uyum sürecinin kolaylaşması açısından dil ve iletişim sorununun ortadan kaldırılması gerekmektedir (Başbuğ & Yiğit, 2016; Kılıç, 2019; Şimşek & Öztürk, 2016; Uğurlu, 2018; UNESCO, 2006).

Dil ve iletişim probleminin ortadan kaldırılması önemli olmakla birlikte öğrencilerin uyumunu sağlamakta tek başına yeterli bir faktör değildir. Çünkü mülteci öğrenciler yukarıda da belirtildiği gibi travma ve yasla da baş etmek durumdadır. Dolayısıyla yaşanan bu sorunların en kısa sürede çözülerek, mülteci öğrencilerin uyumlu bir şekilde eğitime devam etmesi önem arz etmektedir. Bu nedenle de özellikle okuldaki tüm öğrencilere psikolojik desteğin verilmesi öğrencilerin eğitim ortamlarından en yüksek düzeyde yararlanmasını sağlayacak çözüm yöntemlerindedir (Yavuz & Mızrak, 2016). Diğer bir açıdan ise mülteci öğrencilerin zorunlu olarak göç etmek zorunda kalmaları, yakınlarının kaybı, yeni çevreye uyumu vb. gibi birden fazla alanda problem yaşamaları nedeniyle de onlara çok yönlü bir müdahale hizmeti sunulmasını gerekli kılmaktadır (Greenberg, Roy & Azar, 1999). Mülteci öğrenciler kendi ülkelerinde savaş sırasında yaşadığı travma, başka bir ülkeye göç esnasında yaşadığı travma ve yerleştikleri yeni ülkeye uyum sağlama sırasında yaşadığı travma olmak üzere üç önemli travma ile mücadele etmek durumundadır (Fazel & Stein, 2018; Georgiadou Zbiat, Schmit & Erim, 2018; Uğurlu, 2018). Yaşanan bu travmalar ile baş etme sürecinde de mülteciler fiziksel ve psikolojik olumsuzluklarla karşı karşıya kalabilmektedir (İnci, 2013). Bununla birlikte Suriyeli mülteci çocuklar aile içi şiddet, maddi problemler gibi problemler ile de daha fazla yaşabilmektedirler (Demirbaş & Bekaroğlu, 2013). Ayrıca mülteci öğrencilerin erken yaşta evlendirilmeleri veya istismara maruz kalmaları da eğitimlerine devam etmelerinin önündeki önemli engellerdendir (Palladino, 2008). Özellikle eğitim çağındaki çocukların bunlarla baş edebilmeleri için de okul psikolojik danışmanlarına çok önemli görevler düşmektedir. Dolayısıyla da psikolojik danışmanların kendilerini empatik beceriler, farklı kültürlerle çalışabilme (kültüre duyarlı psikolojik danışma becerileri) gibi konularda geliştirmeleri gerekmektedir. Araştırmalar okulda yaşanan sorunların en aza indirilmesi durumunda mülteci öğrencilerin uyum sürecinin hızlandığını, akademik başarılarının arttığını, sosyal, duygusal ve psikolojik açıdan da sağlıklı olduklarını göstermektedir

(Anderman, 2002). Mülteci öğrencilerin okula uyumlarının artırılması sonucunda okul başarısının artmasıyla birlikte, yaşanan davranış problemlerinde de önemli derecede azaldığı bildirilmektedir (Görmez, Kılıç & Örengül, 2017a; Görmez, Kılıç & Örengül, 2017b; Ustabaş, 2017). Yapılan araştırmalarda da psikolojik danışmanların mülteci öğrenciler ile sağlıklı ve sorunsuz iletişim kurabilmeleri mülteci öğrencilerin yaşadıkları sorunlarla baş edebilmelerinde kolaylık sağladığı belirlenmiştir (Türk, Kaçmaz, Türnüklü & Tercan, 2018). Ayrıca yapılan bu çalışmalar ile birlikte ergenlere ve çocuklara yönelik olarak önleyici programların uygulanması ile onların ruh sağlığının desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Demirbaş & Bekaroğlu, 2013). Hayward da (2017) mülteci çocukların özgüvenlerinin yükseltilmesi ve öznel iyi oluşlarının artırılarak ruh sağlığı düzeyinin artırılmasının da bu süreçte önemli olduğunu belirtmiştir.

Araştırmalar özellikle eğitim ortamlarında mülteci öğrencilerin sadece eğitime devam etmesinin yeterli olmayacağını, öğrencilerin eğitime devam etmesini sağlamakla birlikte, tüm öğrencilere yeterli psikolojik danışma desteğinin de sunulması gerektiğini göstermektedir. Ayrıca yakınlarının kaybindan dolayı mülteci öğrencilerin yasla baş etme, travma sonrası stres bozukluğu, uyum sağlama gibi sorun alanlarında da psikolojik desteğe ihtiyaç duydukları görülmektedir. Bu kapsamdaki hizmetlerin mülteci öğrencilere sağlıklı bir şekilde verilebilmesi için de okul psikolojik danışmanlarının kültüre duyarlı psikolojik danışma yaklaşım ve tekniklerini (kültürler arası bir eğitim anlayışı, farklı kültürlerdeki bireylerle çalışabilme becerisi, danışanın kültürel özelliklerinin önemini ve farklılığının ayırında olabilme, açık fikirlilik, tutum-inanç-değerlerin farkında olunması) kullanabilme becerilerine sahip olması gerektiği düşünülmektedir (Bektaş, 2006). Örneğin; bu kapsamda etkili hizmet sunabilmek için rol oynama, oyun oynama, kültürler arası görüşmeler yapma, günlük yazma, film seyretme bu alanda kullanılan bazı teknikler bulunmaktadır (Kağnıcı, 2017). Keklik (2010) ve Hackney ve Cormier (2008) psikolojik danışma hizmetinin verimliliğinde özellikle psikolojik danışmanın kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliliğinin doğrudan etkili olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü modern toplumlar artık çok uluslu ve çok kültürlülük özelliği taşımaktadır. Dolayısıyla artık kültürel özellikler sadece ülkelerin fiziksel sınırları ile sınırlandırılmamakta, giderek küreselleşme ile daha geniş bir alanda kendini göstermektedir. Diğer bir açıdan da kültürel farklılığı ülke, millet farklılığı olarak değil, danışanın kendini ait hissettiği kültüre bağlı olarak düşünülmesi gerektiği de vurgulanmaktadır (Vontress & Jackson, 2004).

Psikolojik danışma hizmeti sunarken danışanın kültürel özelliklerinin farkında olunmaması psikolojik danışma hizmetinin kalitesini ve verimliliğini düşürebilmektedir (Demircioğlu & Özdemir, 2014). Diğer bir açıdan bakıldığında mülteci ailelerin okullarda verilen ruh sağlığı hizmetlerini reddetmesi de mülteciye yönelik verilen psikolojik yardım hizmetinin kalitesini de olumsuz etkilemektedir (Mace, Mulheron, Jones & Cherian, 2014). Ayrıca psikolojik danışma hizmeti alınması sırasında kültürel engellerin de ortaya çıktığı belirtilmektedir. Bu engelleri ortadan kaldıracak kişinin ise en başta psikolojik danışman olduğu ifade edilmektedir (Kağnıcı, 2017). Ayrıca Gibson ve Mitchell (2016), okuldaki öğrencileri farklı kültürlerle karşı hoşgörülü olabilmeleri konusunda eğitilmesinin, psikolojik danışmanın sorumluluğu alanında olduğunu belirtmektedir. Bu açıklamalar çerçevesinde mevcut çalışmanın amacı, okul psikolojik danışmanlarının mülteci öğrencilere yönelik yürüttükleri hizmetlerin değerlendirilmesi ve bu süreçte kullandıkları yaklaşımlar konusunda bilgi ve beceri düzeylerinin incelenmesidir. Mevcut araştırma günümüzde her geçen gün kültüre duyarlı psikolojik danışma hizmetine duyulan ihtiyacın artması nedeniyle bu alanda psikolojik danışmanların bilgi ve becerilerinin somut bir şekilde açığa çıkarılmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca alan yazına bakıldığında mülteci çocuklar veya aileler açısından, eğitimlerine yönelik çalışmalar yapılmıştır, ancak alan yazında yeterli sayıda çalışma bulunmadığından, psikolojik danışmanlar açısından geniş kapsamlı konuyu ele alan bir çalışma olduğu için de alana katkısının önemli olacağı düşünülmektedir. Araştırmadan elde edilecek bulguların psikolojik danışmanların kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliklerini kullanabilme konusundaki becerilerini arttırmaya yönelik olarak ilerleyen dönemlerde planlanacak çalışmalara ışık tutması beklenmektedir.

Yöntem

Katılımcılar

Araştırmanın katılımcıları nitel araştırmalara özgü amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Ölçüt örnekleme, araştırmanın amacı doğrultusunda araştırmacının kendisi tarafından belirlenen kriterler çerçevesinde araştırmaya katılacak katılımcıların belirlenmesine dayalı örnekleme yöntemidir (Yıldırım & Şimşek, 2016). Mevcut araştırmaya belirlenen amaçlı örnekleme yöntemine paralel olarak çalıştığı kurumda kayıtlı en az bir tane mülteci öğrencisi bulunan psikolojik danışmanların dahil edilmesine karar verilmiştir. Bu doğrultuda, İzmir İli Merkez İlçelerinde ilkokul, ortaokul ve liselerde görev yapan

ve yukarıda belirtilen ölçütü karşılayan psikolojik danışmanlar arasından, çalışmaya katılmaya gönüllü olan on üç psikolojik danışman seçilmiştir. Veriler toplandıktan sonra analize başlamadan önce katılımcılardan birinin felsefe bölümünden mezun olduğu belirlenmiştir. Diğer on iki katılımcının ise psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanından mezun olduğu tespit edildiğinden, felsefe bölümünden mezun olan katılımcı araştırmaya dahil edilmemiştir. Araştırmanın örnekleme iki aşamada belirlenmiştir. İlk aşamada, İzmir İlindeki ilçelerden Buca İlçesi uygun örnekleme yöntemine göre araştırmaya dahil edilmiştir. İkinci aşamada ise amaçlı örnekleme yöntemine göre Buca İlçesindeki mülteci öğrencisi bulunan ve ulaşılabilen psikolojik danışmanlar çalışmaya katılmıştır. Katılımcıların kimliğinin gizli kalması amacıyla, katılımcıların her birine birer kod atanmıştır. Bu amaç doğrultusunda erkek bir katılımcı için, “sıra numarası, cinsiyet ve isminin baş harfi (1EM)” kadın katılımcı için “sıra numarası, cinsiyet ve isminin baş harfi (2KK)” kod olarak atanmıştır. Araştırmaya katılan psikolojik danışmanların kodları ve demografik özellikleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1

Araştırmaya Katılan Psikolojik Danışmanların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Mezuniyet	Kurum/Okul	Lisans	Mesleki Deneyim(Yıl)
1EM	E	32	Lisans	İlkokul	PDR	10
2KE	K	27	Lisans	Lise	PDR	4
3KS	K	43	Lisans	İlkokul	PDR	23
4KA	K	31	Lisans	Ortaokul	PDR	8
5EN	E	33	Lisans	Ortaokul	PDR	9
6KS	K	40	Y. Lisans	İlkokul	PDR	19
7EA	E	44	Lisans	Ortaokul	PDR	18
8EB	E	39	Lisans	Lise	PDR	16
9KD	K	34	Y. Lisans	İlkokul	PDR	12
10EC	E	35	Y. Lisans	Lise	PDR	14
11KG	K	28	Lisans	Ortaokul	PDR	4
12KK	K	28	Lisans	İlkokul	PDR	3

Tablo 1'e bakıldığında, araştırmada 5'i erkek, 7'si kadın olmak üzere toplam 12 psikolojik danışmanın yer aldığı görülmektedir. Katılımcıların 9'u lisans ve 3'ü yüksek lisans mezunu olup;

5'i ilkokul, 4'ü ortaokul ve 3'ü de lise kademesinde görev yapmaktadır. Ayrıca katılımcıların mesleki deneyimlerinin 3 yıl ile 23 yıl arasında değiştiği belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmaya ait verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, konunun bütünlüğünü bozmadan, aynı tür verilerin toplanması amacıyla hazırlanır. Bu teknikte sorular açık uçlu olup, ihtiyaç duyulduğunda verilerin toplanması esnasında yeni sorular sorularak toplanacak veriler detaylandırılır (Yıldırım & Şimşek, 2016). Ayrıca yarı yapılandırılmış görüşme tekniği araştırmacının araştırma konusu sınırları içinde kalarak, araştırmacıya bazı konularda esneklik sağlayıp o konular hakkında ek sorular ile konunun detaylandırılması ve bazı hususların netleştirilmesine katkı sağlamaktadır (DiCicco-Bloom & Crabtree, 2006; Türnüklü, 2000). Yapılan görüşmelerde ses ve video kayıtlarından da yararlanılabilmektedir.

Mevcut araştırmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile araştırmacılar tarafından toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin ilk bölümünde katılımcıların demografik özelliklerine (cinsiyet, yaş, eğitim durumu, mezun olunan bölüm, mesleki deneyim, çalıştığı kurum, daha önce mülteci öğrencilere yönelik verilen herhangi bir eğitimden geçip geçmediği ve okulda eğitime devam eden mülteci öğrenci sayısı), ikinci kısmında ise mülteci öğrenciler ile çalışma yaparken sundukları hizmetlere ilişkin bilgileri içeren sorulara yer verilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular şunlardır: "1- Mülteci öğrencilere yönelik olarak sunduğunuz hizmetlerle ilgili herhangi bir eğitime katıldınız mı? 2- Okulunuzda mülteci öğrencilere yönelik olarak ne tür çalışmalar yapıyorsunuz (Önleyici, bireysel, grupla psikolojik danışma, grup rehberliği vb.)? 3- Size başvuran bir mülteci öğrenciye psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri sunarken nasıl bir yol izliyorsunuz? 4- Okulunuza devam eden mülteci öğrenciler en çok hangi konularda yardıma ihtiyaç duyuyorlar? 5-Psikolojik danışman olarak mülteci öğrencilerle çalışırken en çok zorlandığınız konular/problem alanları nelerdir? 6-Mülteci öğrencilerin aileleri ile çalışırken karşılaştığınız sorunlar ve güçlükler nelerdir? 7-Mülteci öğrencilerle çalışan bir okul psikolojik danışmanının hangi bilgi ve becerilere sahip olması gerektiğini düşünüyorsunuz? 8- Mülteci öğrencilere yönelik daha etkili hizmetler sunabilmek için ilave mesleki bilgi ya da becerilere gereksinim duyuyor musunuz? Duyuyorsanız bunlar nelerdir? 9-Mülteci öğrencilere yönelik çalışmalarınızda işbirliği yaptığınız kişi ya da

kurumlar var mıdır? Varsa bu kişiler/kurumlar hakkında bilgi verir misiniz? Bu kurumlarla hangi konularda işbirliği yapıyorsunuz?" soruları sorulmuştur. Ayrıca görüşmeler ses kayıt cihazı ile (katılımcılardan ses kaydı için gerekli izinler alınarak) kayıt altına alınmıştır. Araştırma verilerinin analizinde Yıldırım ve Şimşek'in (2016) içerik analizine ilişkin ilkeleri dikkate alınmıştır. Buna göre; içerik analizinde her bir katılımcının verdiği cevaplara bağlı kalınarak, alt konulara göre temalar oluşturulur ve elde edilen temalar ışığında bilgiler tanımlanmaya çalışılır. Mevcut araştırmada da toplanan veriler içerik analizine tabii tutulmuştur. İçerik analizi doğrultusunda katılımcıların ifadeleri önce deşifre edilmiş, sonra öne çıkan konular ve bu konular temalara göre kategorize edilmiş ve son olarak da elde edilen sonuçlar raporlaştırılmıştır.

Çalışmanın Güvenilebilirliği ve İnanılabilirliği

Nitel araştırmalarda çalışmanın inanılabilirliğini ve güvenilebilirliğini arttırmak için farklı yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir. Mevcut nitel araştırmada inandırıcılığın sağlanabilmesi için görüşme esnasında ses kaydı kullanılmıştır. Ses kaydı detaylı bir şekilde deşifre edilmiştir. Ayrıca yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanıldığı için de görüşme sürecinde yeni ek sorulara başvurulmuştur. Bununla birlikte çalışmanın başından sonuna kadar tüm aşamalarda araştırmacıların tümü ile işbirliği içinde çalışma yapılmıştır. Ayrıca araştırmada yer alan kuramsal bilgilere dayalı olarak araştırmayı yürüten araştırmacıların üzerinde hemfikir olduğu sorulara yer verilmiştir. Nitel çalışmalarda inandırıcılığı arttırma yollarından biri uzman görüşüne başvurmaktır. Bu yöntemde kodlayıcılar arası güvenilebilirlik incelemesi denmektedir (Creswell, 2003; Ersoy, 2017). Bu yöntemde uzman tarafından araştırmacının kodlamasından bağımsız bir şekilde verilerin tekrar kodlanması yapılmaktadır. Bu kodlayıcılar arasındaki benzerlik oranı aynı zamanda araştırmacının güvenilebilirliğini de ortaya koymaktadır (Miles & Huberman, 1994). Miles ve Huberman'a (1994) göre içsel tutarlılık diye kavramsallaştırılan kodlayıcılar arasındaki görüş birliği $\Delta = C \div (C + \partial) \times 100$ (Δ : Güvenilebilirlik katsayısını, C: Üzerinde görüş birliği sağlanan terim sayısını, ∂ : Üzerinde görüş birliği bulunmayan terim sayısı) ile hesaplanmaktadır. Bu benzerlik oranının %80 ve üstü olması beklenmektedir (Patton, 2002). Araştırmanın güvenilebilirliği alanında en az yüksek lisans mezunu (2 yüksek lisans mezunu, 1 doktora mezunu) psikolojik danışman tarafından yapılmıştır. Mevcut araştırmada da Miles ve Huberman'ın formülüne göre; $\Delta = 51 \div (51 + 9) \times 100$ şeklinde hesaplanmış ve kodlayıcılar arası görüş birliği .85 olarak bulunmuştur. Dolayısıyla bu sonuç, mevcut araştırmacının güvenilebilirlik düzeyinin kabul

edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir. Ayrıca araştırmacılar tarafından kodlamalar yapılırken Milli Eğitim Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu Okul Rehberlik Hizmetleri Programındaki rehberlik hizmetleri sınıflandırmasından da yararlanılmıştır. Uzmanlarca üzerinde görüş birliğinin sağlandığı veriler, temalar ve görülme sıklığı başlıkları halinde bulgular bölümünde belirtilmiştir.

Bulgular

Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin ilk bölümünde katılımcılara çalıştığı kurumdaki mülteci öğrenci sayısı sorulmuş ve elde edilen öğrenci sayıları eğitim kademelerine göre Tablo 2'de belirtilmiştir.

Tablo 2

Psikolojik Danışmanların Çalıştığı Okuldaki Mülteci Öğrenci Sayıları

Katılımcılar	Eğitim Kademesi	Öğrenci sayısı
1EM	İlkokul	1
2KE	Lise	138
3KS	İlkokul	130
4KA	Ortaokul	37
5EN	Ortaokul	43
6KS	İlkokul	45
7EA	Ortaokul	12
8EB	Lise	41
9KD	İlkokul	8
10EC	Lise	22
11KG	Ortaokul	85
12KK	İlkokul	78
	Toplam	640

Öğrenci sayılarının araştırmaya dahil edilen 12 okulda toplam 640 öğrenci olduğu görülmüştür. Öğrencilerin eğitim kademelerine göre dağılımına bakıldığında ise 262 öğrencinin ilkokul kademesinde, 177 öğrencinin ortaokul kademesinde ve 201 öğrencinin ortaöğretim kademesinde eğitimine devam ettiği belirlenmiştir.

Toplanan veriler değerlendirildiğinde katılımcılardan sekizi daha önceden mültecilere yönelik sunulan hizmetler ile ilgili herhangi bir eğitime katılmadığını, dördü ise katıldığını belirtmiştir. Eğitim aldığını belirten katılımcıların katıldıkları eğitimlerin ise travma sonrası stres bozukluğu,

yas psikolojik danışmanlığı ve psikososyal müdahale eğitimi olduğu belirlenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun ikinci kısmında okul psikolojik danışmanlarının sundukları rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine yönelik sorulara yer verilmiştir ve elde edilen veriler Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3

Psikolojik Danışmanların Okul Psikolojik Danışma Hizmetleri Kapsamında Verdikleri Hizmetler

No	Temalar	Alt temalar
1	Mülteci Öğrencilere Yönelik Sunulan Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri	Kişiler arası ilişkiler Okul ve çevreye uyum Eğitsel başarı Güvenli ve sağlıklı hayat Kişisel rehberlik Sosyal rehberlik Mesleki rehberlik Önleyici-gelişimsel Destek hizmetleri
2	Yürütülen çalışma alanları	Seminer, grup rehberliği ve eğitimleri Bireyle psikolojik danışma Dil ve iletişim problemini azaltmaya yönelik eğitimler
3	Mülteci Öğrencilerin Yardıma İhtiyaç Duydukları Alanlar	Dil ve iletişim kurabilme Arkadaşlık ilişkileri Veli sorunları Uyum sorunu Davranış problemi Çatışma çözme yöntemleri Üst eğitim kurumları Türk eğitim sistemi
4	Mülteci Öğrenciler ile Çalışırken Zorlandıkları Problem Alanları	İletişim Arkadaşlık ilişkileri Davranış problemi Veli sorunları Yaşla baş etme Eğitim sistemi farkı Sorunla karşılaşmama
5	Mülteci Öğrenci Aileleri ile Çalışırken Yaşadıkları Sorunlar/Güçlükler	İletişim Velilerin ilgisiz olması Sosyo ekonomik sorunlar
6	Mülteci Öğrenciler ile Çalışan Psikolojik Bilgi	Psikoeğitim programı hazırlama Travma Sonrası Stres Bozukluğu Kültüre duyarlı psikolojik danışman yeterlikleri

	Danışmanların Sahip Olması Gereken Bilgi ve Beceriler	Beceri	Kanun, hak ve sorumluluklar Göç psikolojisi Yas psikolojik danışmanlığı İletişim becerileri Ön yargısız olma
7	Katılımcıların İhtiyaç Duydukları Bilgi ve Beceriler	Bilgi	Kültür ve özellikleri Travma Sonrası Stres Bozukluğu
8	Mülteci Öğrencilere Yönelik Çalışmalarda İşbirliği Yapılan Kurumlar/Kuruluşlar	Beceri	İletişim kurma becerileri Göçmen derneği/Göçmen sağlığı merkezi Sağlık ocağı Rehberlik ve araştırma merkezi Türkçe yeterlilik sınavı merkezi Mahalle muhtarı Yabancı dil (Arapça-İngilizce) bilen hocalar İmam hatip ortaokulu Kızılay

Yapılan içerik analizi sonucuna göre, mülteci öğrencilere yönelik olarak yapılan çalışmaların yeterlilik alanı, hizmet türü ve hizmet faaliyet alanı olmak üzere üç tema altında toplandığı görülmüştür. Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin yeterlilik alanlarında katılımcıların altısı kendi okulunun ihtiyaçları doğrultusunda program hazırladığını ve veli eğitimleri, saldırganlığı önleme, davranış problemleri, okul kuralları ve arkadaş ilişkileri gibi konularda çalışmalar yaptığını; beşi okul rehberlik programını uyguladığını; biri de mültecilere yönelik özel olarak hazırlanmış bir çalışma programı olmadığı için herhangi bir çalışma yapmadığını belirtmiştir. Katılımcıların ifade ettikleri psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine ilişkin elde edilen veriler Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4

Psikolojik Danışmanların Mülteci Öğrencilere Yönelik Yaptıkları Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri

No	Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri	Temalar	Katılımcı (n)
1	Yeterlilik Alanları	Kişiler arası ilişkiler	8
2		Okul ve çevreye uyum	6
3		Eğitsel başarı	5
4	Hizmet Türü	Güvenli ve sağlıklı hayat	4
1		Kişisel rehberlik	10
2		Sosyal rehberlik	3
3		Mesleki rehberlik	3

1	Hizmetlerin Faaliyet Türü	Önleyici-gelişimsel	12
2		Destek hizmetleri	4

Sunulan rehberlik hizmetlerinin yeterlilik alanlarına göre dağılımının okul ve çevreye uyum (n=6), eğitsel başarı (n=5), kişiler arası ilişkiler (n=8), güvenli ve sağlıklı hayat (n=4) olduğu sonucuna varılmıştır. Hizmet türü bakımından, yapılan çalışmaların kişisel (n=10), sosyal (n=3), mesleki (n=3) rehberlik alanlarında toplandığı görülmüştür. Verilen hizmetlerin faaliyet türü bakımından ise önleyici-gelişimsel (n=12) ve destek hizmetleri (veli semineri-kurumlar arası işbirliği) (n=4) alanlarından oluştuğu belirlenmiştir. Katılımcı 2KE'nin *"Burada Göçmen Sağlığı Merkezi var. Onlardan bazen eğitim taleplerinde bulunuyoruz. Bu çalışmalarını tüm velilerimize yönelik yapıyoruz"* ifadesi veli seminerlerine, bir diğer katılımcı 5EN'nin *"Önleyici ve bireysel psikolojik danışma hizmetleri yapıyorum. Önleyici rehberlik hizmeti kapsamında ise özellikle davranış problemlerinin önlenmesi konusunda eğitim veriyorum"* ifadesi de önleyici rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin verilmesine örnek gösterilebilir.

Katılımcıların mülteci öğrencilere yönelik yaptıkları çalışma alanlarının; seminer, eğitim ve grup çalışmaları, duyguların ve düşüncelerin ifade edilmesi, bireyle psikolojik danışma temaları altında toplandığı görülmüştür. Katılımcılardan dördü iletişim ve dil problemi yaşadığı için öğrencilerin sağlıklı bir şekilde süreçten yararlanamadığını belirtmiş, bu nedenle önceliği bu sorunu ortadan kaldırmaya verdiklerini belirtmiştir. Katılımcılardan birinin *"Öğrenci Türkçe biliyorsa öğrenci ile konuşuyorum. Eğer bilmiyorsa anne babasını, eğer onlar da bilmiyorsa anne babayla birlikte ailede Türkçe bilen başka birini çağırıyorum. Dolayısıyla zaman zaman öğrenci ile zaman zaman da veli ile birlikte görüşmeler yapıyorum."* ifadesi de yaşanan dil ve iletişim problemine örnek olarak gösterilebilir. Bir katılımcı bireysel psikolojik danışma hizmeti verirken, kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliklerini kullanmaya çalıştığını belirtmiştir. Kültüre duyarlı psikolojik danışma yaklaşımını izleyen psikolojik danışman, kültüre duyarlı psikolojik danışma yaparken görüşülen kişiyle ön yargısız, koşulsuz kabul yaklaşımı ile iletişim kurduğunu belirtmiştir. Katılımcı, okulunda mülteci öğrenciler de bulunduğu için mültecilerin genel kültürel özellikleri, dil-din inanış vb. gibi özellikleri konusunda da kendisini güçlendirmeye çalıştığını belirtmiştir. Ayrıca mülteci öğrenci ve ailelerini kendilerinin önemsendiğini, değerli olduklarını hissettirmeye çalıştığını ifade etmiştir.

Yedi katılımcı seminer, grup rehberliği, diğer eğitimler gibi çalışmalarını yapabildiğini ifade etmiştir. Sadece bir katılımcı duygu odaklı terapiden yararlandığını, bu terapi modelinde de kolay iletişim kurabilmek için farklı duyguları yansıtan fotoğraflar kullandığını ve böylece öğrencinin duygularını ifade etmesine yardımcı olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların ifadelerinden mülteci öğrenciler ile yaşanan sorunlardan dolayı sağlıklı bir şekilde bireysel veya grupla psikolojik danışma yapılamadığı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla da rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin daha çok bilgi verme düzeyinde kaldığı ifade edilebilir.

Katılımcıların ifadelerine göre mülteci öğrencilerin yardıma ihtiyaç duyduğu alanların kişisel/sosyal, mesleki ve eğitsel gelişim olmak üzere üç alanda toplandığı görülmüştür. Elde edilen veriler Tablo 5'de sunulmuştur. Birinci sırada dil ve iletişim konusunda yaşadıkları zorluklar (n=8) gelmektedir. Bunu arkadaşlık ilişkileri (n=5), veli sorunları (n=4) ve uyum sorunu (n=4) alanları takip etmektedir. Katılımcılardan 5EN'nin "*Dil ve iletişim en önemli problemlerden bir tanesidir. Öğrenciler genellikle haksızlığa uğradıklarında kendilerini ifade edemediklerinde onlarında daha çok zorlandıklarını gözlemledim*" şeklinde ifadesi, öğrencilerin yaşadığı sorunları göstermektedir.

Tablo 5

Mülteci Öğrencilerin Yardıma İhtiyaç Duydukları Alanlar

Alan	Temalar	Katılımcı (n)
Kişisel/ Sosyal	Dil ve iletişim kurabilme	8
	Arkadaşlık ilişkileri	5
	Veli sorunları	4
	Uyum sorunu	4
	Davranış problemi	3
	Çatışma çözme yöntemleri	3
	Mesleki	Üst eğitim kurumları
Eğitsel	Türk eğitim sistemi-Akademik başarı	1

Araştırma kapsamında elde edilen bir diğer veri ise katılımcıların mülteci öğrenciler ile çalışırken zorlandıkları alanlardır. Katılımcılar mülteci öğrenciler ile çalışırken en çok (n=9) onlarla iletişim kurmakta zorlandıklarını belirtmişlerdir. Çünkü mülteciler ile ortak anlaşabilecekleri bir dilleri bulunmamaktadır. Katılımcılardan 2KE'nin "*En büyük sorun iletişim kurarken dil problemi yaşamamız. İletişim kurarken Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinden yardım almaya*

çalışıyorum" ifadesi yaşanan iletişim problemini göstermektedir. İkinci sırada (n=6) mülteci öğrencilerin arkadaşlarıyla kurdukları ilişkilerde yaşadıkları problemleri çözme konusunda zorlandıkları ortaya çıkmıştır. Üçüncü sırada ise problemlili ve sorunlu davranışlar yer almaktadır. Katılımcıların mülteci öğrenciler ile çalışırken yaşadıkları problem alanları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6

Katılımcıların Mülteci Öğrenciler ile Çalışırken Zorlandıkları Problem Alanları

No	Temalar	Katılımcı (n)
1	İletişim	9
2	Arkadaşlık ilişkileri	6
3	Davranış problemi	3
4	Veli sorunları	1
5	Yasla baş etme	1
6	Eğitim sistemi farkı	1

Katılımcıların mülteci öğrenci velileri ile çalışırken karşılaştıkları sorun alanlarının ilk sırasında iletişim kuramama ve velilerin ilgisiz olması yer almaktadır. Bunu sosyo-ekonomik sorunlar takip etmektedir. Katılımcı 6KS sorunlarını *"En çok dil ve iletişim problemi yaşıyorum"*, diğeri de 11KG, *"Suriyeli öğrencilerin ailesini okula getirtemiyoruz. Çünkü burada oturan aileler genellikle sosyo ekonomik durumu düşük olan ailelerden oluşuyor. Ailenin eğitimden önce geçim derdi sorunun olması eğitime uzak durmasına neden oluyor."* şeklinde ifade ettiği görülmektedir. Katılımcıların mülteci öğrenci aileleri ile çalışırken yaşadıkları sorunlar/güçlükler Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7

Katılımcıların Mülteci Öğrenci Aileleri ile Çalışırken Yaşadıkları Sorunlar/Güçlükler

No	Temalar	Katılımcı (n)
1	İletişim	6
2	Velilerin ilgisiz olması	6
3	Sosyo ekonomik sorunlar (SED)	5

Yapılan içerik analizi sonucunda, katılımcıların mülteci öğrenciler ile çalışırken ihtiyaç duydukları bilgi ve becerilerin sekiz başlıkta toplandığı görülmüştür. Buna göre, birinci sırada

iletişim becerileri, ikinci sırada travma sonrası stres bozukluğu ve üçüncü sırada da kültüre duyarlı psikolojik danışma becerilerine sahip olunması gerektiği yönünde sonuçlar ortaya çıkmıştır. Örneğin, katılımcı 4KO'nun "*Yasal süreçler, mülteci hakları ve onlara yönelik eğitim-öğretim ve sağlık hizmetleri konularında bilgi sahibi olunması gerektiğini düşünüyorum*", katılımcı 5EN'in ise "*Psikolojik danışmanların farklı kültüre sahip öğrenciler ile çalışma konusunda bilgi ve beceriye sahip olmaları gerekiyor*" şeklindeki düşünceleri buna örnek olarak gösterilebilir. Mülteci öğrenciler ile çalışan psikolojik danışmanların sahip olması gereken bilgi ve becerilere ilişkin alanlar Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8

Mülteci Öğrenciler ile Çalışan Psikolojik Danışmanların Sahip Olması Gereken Bilgi ve Beceriler

Temalar	Alt Temalar	Katılımcı (n)
Bilgi ve Beceriler	İletişim becerileri	8
	Ön yargısız olma/koşulsuz kabul	2
	Göç psikolojisi	1
	Kanun, yönetmelik, hak ve sorumluluklar	1
	Psikoeğitim programı (öfke kontrolü, çatışma çözme vb.) hazırlama	1
Yeterlikler	Kültüre duyarlı psikolojik danışman yeterlikleri	3
	Yas psikolojik danışmanlığı	1
	Travma sonrası stres bozukluğu	3

Katılımcıların ihtiyaç duydukları bilgi ve beceriler konusunda da verilerin içerik analizi sonucunda bilgi elde edilmiştir. Katılımcılar en çok, iletişim kurma becerileri, travma sonrası stres bozukluğu ve kültürel özelliklerin bilinmesi konularında bilgi ve becerilere ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir. Örneğin katılımcı 9KD'nin "*Suriyeli bireylerin kültürel özelliklerini bilmek gereklidir. Ayrıca çok uluslu kültürdeki özellikler ve o kültürlerin değerleri hakkında bilgi edinmek gereklidir*" ifadesi buna örnek gösterilebilir. Katılımcıların altısı herhangi bir mesleki bilgi ve becerilere ihtiyaç duymadığını ifade etmiştir. Katılımcıların eğitime ihtiyaç duymama sebepleri arasında eğitimlerin içeriğinin çok sığ olması, eğitimlerin kuramsal (bilgi) düzeyinde olması, eğitimlerde uygulamaya dönük bilgi ve becerilere yer verilmemesinin yer aldığı görülmektedir. Katılımcıların mülteci öğrencilere daha iyi hizmet sunmak için ihtiyaç duydukları mesleki bilgi ve beceriler Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9

Katılımcıların İhtiyaç Duydukları Bilgi ve Beceriler

No	Temalar	Alt tema	Katılımcı (n)
1	Bilgi	Kültür ve özellikleri	3
2		Travma Sonrası Stres Bozukluğu	3
3	Beceri	İletişim kurma becerileri	3

Katılımcıların rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerini yürütürken başka kurum ve kuruluşlardan yardım alıp almadığı bilgisi de elde edilmiştir. Katılımcıların birinci sırada göçmen sağlığı merkezi ile işbirliği içinde çalıştıkları belirlenmiştir. İkinci sırada sağlık merkezlerinin (aile sağlığı merkezi) üçüncü sırada da rehberlik ve araştırma merkezlerinin iş birliği yapılan kurum/kuruluşlar arasında yer aldığı görülmektedir. Ayrıca katılımcılar iş birliği yaptıkları kurumlardan; mülteciler ile iletişim kurma (göçmen sağlığı merkezi), sağlık (aile sağlığı, sağlık kontrolleri, çocuk aşılarının kontrolü vb.) konularında destek aldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcı 2KE'nin "*Göçmen Derneği'nde çalışanların, mültecilerin konuştuğu dili biliyor olmalarının sürece çok fazla katkısı oluyor. Ayrıca aile sağlık merkezindeki kişilerle daha sıkı ilişkilerin kurulması da (özellikle sağlık ekiplerinin verdiği eğitimler daha yararlı oluyor) aileler ile diyalog kurulmasını kolaylaştırıyor*" ifadesi de iş birliği yapılmasının mültecilere daha sağlıklı hizmet verilmesini kolaylaştırdığını göstermektedir. Mülteci öğrencilere yönelik çalışmalarda işbirliği yapılan kurumlar/kuruluşlar Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10

Mülteci Öğrencilere Yönelik Çalışmalarda İşbirliği Yapılan Kurumlar/Kuruluşlar

No	Temalar	Katılımcı (n)
1	Göçmen derneği/Göçmen sağlığı merkezi	7
2	Aile sağlığı merkezi	5
3	Rehberlik ve araştırma merkezi	3
4	Türkçe yeterlilik sınavı merkezi	2
5	Mahalle muhtarı	1
6	Yabancı dil (Arapça-İngilizce) bilen hocalar	1
7	İmam hatip ortaokulu	1
8	Kızılay	1

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmanın amacı, okul psikolojik danışmanlarının mülteci öğrencilere sunduğu rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin değerlendirilmesi ve bu kapsamda karşılaşılan sorunların belirlenmesidir.

Araştırmadan elde edilen bulgular sonucunda katılımcılar arasında mülteci öğrencilere yönelik herhangi bir eğitime katılmayanlar olduğu gibi mülteci öğrencilere yönelik eğitime katılanların da bulunduğu görülmüştür. Eğitime katılan psikolojik danışmanların travma sonrası stres bozukluğu, yas psikolojik danışmanlığı, psikososyal müdahale eğitimlerine katıldığı sonucu elde edilmiştir. Bu eğitimlere katılmalarının ve mesleki deneyimlerinin de etkisiyle psikolojik danışmanların sundukları hizmetlerde mülteci öğrencilerin yaşamlarındaki olumsuz durumlarla baş edebilmelerini kolaylaştırabildiği ve dolayısıyla da psikolojik iyi oluşlarını devam ettirerek topluma uyum sağlamalarında katkısı olabileceğini gösterdiği söylenebilir (Erdur-Baker, 2007; Kağnıcı, 2017; Szente, Hoot & Taylor, 2006). Alan yazında da özellikle psikolojik danışmanların bireysel ve grup psikoterapileri, oyun terapisi, sanat terapisi, mülteci öğrenci velilerinin eğitimlerinde dikkat edilmesi gereken hususlar gibi konuları içeren bir eğitimden geçmesi gerektiği belirtilmektedir (Demirbaş & Bekaroğlu, 2013; Steward, 2014).

Katılımcıların rehberlik ve psikolojik danışma hizmeti sundukları hizmetlerin yeterlilik alanları, hizmet türü ve hizmet faaliyet türü alanlarında toplandığı görülmektedir. Katılımcıların okulun ihtiyaçlarına göre (arkadaşlık ilişkileri, olumlu davranışlar, saldırganlığı önleme gibi) çalışmalar düzenlediği ve okul rehberlik programını uygulamaya devam ettiği sonucu elde edilmiştir. Sadece bir okulda mülteci öğrencilere yönelik özel olarak hazırlanmış herhangi bir programın olmaması, diğer okullarda ise farklı çalışmalar ve eğitimlerin olmasının, mülteci öğrencilerin eğitim kademelerinde rehberlik servisinden faydalanmasına yönelik çalışmaların çoğunlukla yapıldığını gösterdiği ifade edilebilir. Bu çalışmaların öğrencilerin çoğunluğuna hitap edecek şekilde planlandığı da dikkati çeken önemli bir bulgudur. Mülteci öğrencilere yönelik herhangi bir program uygulamayan psikolojik danışmanın da olduğu görülmektedir. Dolayısıyla mülteci öğrencilere sahip okulda bu öğrencilere yönelik herhangi bir çalışmanın yapılmıyor olması, mülteci öğrencilere yönelik hizmetlerin yüzde yüz oranında tüm eğitim kademelerinde sağlıklı bir şekilde uygulanmadığını gösterdiği ifade edilebilir. Ayrıca mülteci öğrencilere yönelik herhangi bir önleyici ya da müdahale edici bir çalışma yapmayan psikolojik danışmanların daha önceden

mülteci öğrencilere yönelik bir eğitim programından geçmemiş olması da dikkate değer diğer bir bulgudur. Sonuç olarak mülteci öğrencilere yönelik eğitimlerin artırılmasının psikolojik danışmanların mülteci öğrencilere yönelik uygulayacakları çalışmalara ilişkin bilgi ve becerilerinin artırılmasında yararlı olacağı ifade edilebilir.

Katılımcıların mülteci öğrenciler ile çalışırken izledikleri yol ve yöntemlere bakıldığında, seminer, grup rehberliği eğitimleri ve kişisel-sosyal rehberlik alanlarında ağırlık kazandığı görülmüştür. Katılımcıların dil ve iletişim problemi yaşadığı için çalışmaları sağlıklı yürütemediği belirlenmiştir. Bunun için de öncelikle dil probleminin çözülmesi gerekmektedir. Dil ve iletişim problemini çözmeye yönelik broşürler, kitapçıklar basılmasına rağmen bu çalışmaların yeterli olmadığı da belirtilmektedir (Bugay, Karakedi & Erdur-Baker, 2016). Ayrıca iletişim ve dil probleminin olmasının özellikle travma sonrası stres bozukluğu ve yaşla baş etmede öğrencilere sunulan rehberlik ve psikolojik danışma hizmetinin verimliliğini olumsuz etkileyebileceği ifade edilebilir.

Mülteci öğrencilerin rehberlik servisinden yardım hizmeti alma konusunda; dil ve iletişim kurabilme, arkadaşlık ilişkileri, veli sorunları ve uyum sorunu konularına ihtiyaç duydukları belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre mülteci öğrencilerin daha çok kişisel rehberlik alanlarında yardıma ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Alan yazında yapılan diğer çalışmalarda da özellikle öğrencilerin dil ve iletişim sorunu yaşadığı ortaya çıkmıştır (Aydın, Şahin & Akay, 2017; Buz, 2002; Deniz, Hülür & Ekinci, 2016; Gülüm & Akçalı, 2017; Kim, Claudia, Chiriboğa, vd., 2011). Ayrıca genel sorun alanlarına yönelik olarak da UNICEF'in (2015) raporunda da öğrencilerin dil problemine bağlı olarak uyum sürecinin de olumsuz etkilendiği belirtilmiştir. Aykırı'nın (2017) yaptığı araştırmada da dil ve iletişim probleminin yaşandığı ve bu problemin mültecilerin Türkçe dilini öğrenmesi ile aşılabileceği belirtilmiştir. Bununla birlikte dil ve iletişim probleminin çözülmesi de mültecilerin yaşayabilecekleri travma durumlarında verilecek psikolojik desteğin verimini de arttırabilecektir (Porter & Haslan, 2015). Ayrıca mülteci öğrencilerin psikolojik rahatsızlıklarının fiziksel semptomlar ile kendini gösterdiği belirtilmektedir. Bu durumun da mülteci öğrencilerin psikolojik dayanıklılığını azalttığı ve sonuç olarak mültecilerin yaşadıkları sorunların sayısını arttırdığı ve sorunların çözülmesini güçleştirdiği belirtilmektedir (Briggs, 2011; Buz, 2002; Gündüz, 2011).

Katılımcıların yaşadıkları sorun alanlarının dil ve iletişim kurabilme, öğrencilerin arkadaşlık ilişkileri, davranış problemleri, veli sorunları ve uyum sorunundan oluştuğu görülmüştür. Mülteci öğrencilerin ve katılımcıların iletişim problemini çok sık yaşaması, iletişime bağlı olarak davranış sorunlarının da görülmesinde etkili olduğu ifade edilebilir. Alan yazındaki çalışmalarda velilerin okul ile iletişiminin olumsuz olmasına etki eden etmenler arasında dil problemleri, sosyo ekonomik, uyum vb. gibi sorun alanlarının yer aldığı belirtilmiştir (Kağnıcı, 2017; Kurter, 2017; Sirin ve Sirin, 2015; Usta, Arıkan, Şahin & Çetin, 2018). Aykırı'nın (2017) yaptığı çalışmada velilerle olan iletişim probleminin veliler ile kurulacak önyargısız, samimi ilişkinin yanı sıra, ev ziyaretleri ile ortadan kaldırılabilceği belirtilmiştir.

Katılımcıların mülteci aileler ile çalışırken karşılaştıkları sorun alanlarının birinci sırasında iletişim ve velilerin ilgisiz tutumları; ikinci sırasında da sosyo-ekonomik sorunların yaşanıyor olması yer almaktadır. Alan yazındaki araştırmalar arasında mevcut araştırma sonucuna benzer şekilde mülteci ailelerin rehberlik servisinden yeterince yararlanamama nedenleri arasında iletişim problemlerinin varlığının olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Erdoğan, 2015; Wagner, Burke, Kuoch, vd., 2013; Wu, Kviz & Miller, 2009). Mülteci öğrenciler ile yaşanan iletişim probleminin mülteci öğrencilerin aileleri ile de yaşanıyor olması iletişim probleminin okul, aile ve öğretmen üçlüsü çerçevesinde yaşandığını göstermesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu durumun diğer problemlerin ortadan kaldırılması ve rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi açısından dil ve iletişim probleminin çözülmesinin önemli olduğunu gösterdiği ifade edilebilir. Sezgin ve Yolcu (2016) özellikle mülteci öğrencilerin okula kolay uyum sağlayıp, kültür açısından oryantasyonun hızlı bir şekilde sağlanabilmesi için sosyal ve kültürel etkinliklere daha çok yer verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Katılımcıların mülteci öğrenciler ile çalışırken sahip olması gereken bilgi ve beceriler arasında iletişim kurabilme becerileri birinci sırada yer almaktadır. Diğer bilgi ve becerilerin ise kültüre duyarlı psikolojik danışman yeterlikleri ile travma sonrası stres bozukluğu konusunda çalışma yapabilme becerilerin olduğu görülmektedir. Söz konusu iletişim kurabilme becerileri de farklı kültürden olan bireylere karşı önyargısız bakabilme, onları dışlamadan, ötekileştirmeden bakabilme becerisini yani kısaca çok kültürlü bir bakış açısına sahip olabilmeyi gerektirir (Arthur,

2000; Başbay & Bektaş, 2009; Mcneal, 2005). Ayrıca dil ve iletişim güçlüğü aileler ve öğrenciler ile çalışırken okul psikolojik danışmanların sıklıkla yaşadıkları sorunlar arasında yer almaktadır.

Katılımcıların mülteci öğrencilere yönelik hizmetleri daha etkili bir şekilde verebilmek amacıyla herhangi bir eğitime ihtiyaç duymadığı ve ayrıca iletişim kurabilme, travma sonrası stres bozukluğu ve mülteci öğrencilerin ait olduğu kültürün özelliklerini bilme konusunda eğitime ihtiyaç duyduğu sonucu elde edilmiştir. Herhangi bir eğitime ihtiyaç duymayan katılımcıların ihtiyaç duymama nedenleri arasında, eğitimlerin içeriğinin bilgi düzeyinde kalması, uygulamaya yönelik eğitimin yapılmamasının yer aldığı görülmüştür. Bu nedenle eğitimlerin içeriğinin planlama aşamasında uygulamaya ağırlık verilecek şekilde hazırlanması gerektiği, eğitimlere katılım oranını ve eğitimden alınacak verimi arttıracacağı ifade edilebilir. Alan yazında da psikolojik danışmanın; psikolojik danışma sürecinden krize müdahaleye, veli görüşmelerinden konsültasyona kadar çok yönlü olarak, kültüre duyarlı psikolojik danışma becerileri eğitiminden geçmesi gerektiği belirtilmiştir (Duarte-Velez, Bernal & Bonilla, 2010; Schottelkorb, Dumas & Garcia, 2012).

Katılımcıların iş birliği yaptığı kurum veya kuruluşlar arasında göçmen sağlığı merkezi, Kızılay, aile sağlığı merkezi ve mahalle muhtarı olduğu anlaşılmıştır. Alan yazındaki çalışmalara bakıldığında da mülteciilere yönelik yapılacak hizmetler ve yardımlar konusunda kurumlar arası işbirliğinin önemli olduğu vurgulanmaktadır (Kirk & Cassity, 2007; Şeker & Aslan, 2015). Ayrıca mülteciilere yönelik olan olumsuz algının ortadan kaldırılması hususunda da psikolojik danışmanlara önemli bir görev düştüğü belirtilmektedir (Kağnıcı, 2017).

Elde edilen mevcut araştırma sonucuna göre şu öneriler sunulabilir: Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün [ORGM], 2017 yılında çıkardığı "Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Rehberlik Hizmetleri" kılavuz kitabında da mevcut araştırmada elde edilen sorunların görüldüğü ve bu sorunlara yönelik olarak atılacak adımların da neler olduğu belirtilmiştir (ORGM, 2017). Ancak bu kılavuz kitabında sadece teorik çalışmalara yer verildiği görülmektedir. Mevcut araştırmada elde edilen sonuçlardan birinin de okul psikolojik danışmanlarının özellikle yas psikolojik danışmanlığı, travma sonrası stres bozukluğu gibi vakalara karşı uygulama becerilerine ihtiyaç duyduğudur. Dolayısıyla okul psikolojik danışmanlarının mülteciilere yönelik olarak uygulamalı hizmet içi eğitime alınmasının daha yararlı olacağı ifade edilebilir. Ayrıca mültecilerin okul rehberlik hizmetlerinden daha sağlıklı

yararlanabilmesi için okul psikolojik danışmanlarından bir ekip/ekipler kurularak, mültecilerin okul rehberlik hizmetlerinden yararlanabilmelerini sağlamak daha kolay olabilir. Ayrıca bu ekibin/ekiplerin mülteci öğrencilerin bulunduğu okulları belli bir plan dahilinde ziyaret ederek bu öğrencilerle dil ve iletişim problemi yaşamadan, aracı kişi olmadan (tercümanlız-doğrudan) gerekli hizmetleri yürütmesinin mümkün olabileceği düşünülmektedir. Bu yönde yapılacak hizmetin bir diğer avantajı da özellikle psikolojik destek hizmetinde yer alan gizlilik ilkesinin de korunması yönünde önemli bir adım atılmış olacaktır.

Her araştırmada olabildiği gibi mevcut araştırmada da bazı sınırlılıklar bulunmaktadır. Mevcut araştırma örneklemini İzmir İli Buca ilçelerindeki ilköğretim-ortaokul-lise kademelerinde çalışan 12 katılımcı ile sınırlıdır. Araştırmadan elde edilen veriler bu psikolojik danışmanların mülteci öğrencilere yönelik olarak sundukları çalışmalar ile sınırlıdır. Ayrıca araştırmada en az bir öğrencisi olan okulların çalışmaya dahil edilmesi de diğer bir sınırlılıktır. Sadece bir öğrencinin bulunması mülteci öğrencilere yönelik olarak yapılan hizmetlerin sayısını ve verimliliğini de etkileyebilme olasılığının bulunması da bir diğer sınırlılıktır.

Araştırma sonuçlarına göre daha sonraki araştırmalar ve araştırmacılar için şu önerilerde bulunulabilir: Elde edilen sonuçlara göre uygulamaya yönelik eğitimlere yeterince yer verilmediği, bu nedenle de psikolojik danışmanların hizmet içi eğitimlerin uygulama ağırlıklı planlanmasının psikolojik danışmanlar için daha yararlı olacağı söylenebilir. Mülteci öğrencilerin bulunduğu birbirine yakın okullarda çalışan psikolojik danışmanlardan küçük ekiplerin oluşturulması ve verilecek eğitimleri bu ekibin planlanması, yine bu ekip tarafından okullarda uygulanması sağlanabilir. Bu uygulama sayesinde okul ve çevresinin sosyolojik yapısını ve ihtiyaçlarını bilen bir ekibin görevde olması nedeniyle iş veriminin artacağı söylenebilir. Ayrıca okulun bulunduğu mahalledeki sosyo-ekonomik yapının da göz önünde bulundurularak velilerin en çok ihtiyaç duyduğu alanlara ağırlık verilmesinin, yürütülecek hizmetin kalitesini arttıracığı ifade edilebilir. Diğer bir açıdan ise travma yaşamış öğrencilere yönelik olarak verilecek hizmetleri sunacak psikolojik danışmanlara yönelik olarak çocuk odaklı oyun terapisi, bilişsel davranışçı terapileri gibi terapilerin uygulama eğitimini de içerecek şekilde planlanarak eğitimlerinin verilmesinin etkili olacağı önerilebilir. Özellikle psikolojik danışma hizmetine ihtiyaç duyulduğu ve birçok sorunun yaşandığı ergenlik dönemindeki öğrencilerin bulunduğu lise

kademesinden seçilen daha geniş bir örneklem ile araştırmanın tekrarlanması faydalı olacağı ifade edilebilir.

Kaynakça

- Adams, K. M. (2004). Healthcare challenges from the developing world: Post-immigration refugee medicine. *British Medical Journal*, 328, 1548-1552.
- Akoury, Dirani, L., Shaiken, T. S., Hassan, F. Y., Hajjar, R. V. ve El Asmar, K. (2015). Psychological first aid training for Lebanese field workers in the emergency Syrian refugees in Lebanon. *Psychological Trauma*, 7(6), 533-538.
- Anderman, E. M. (2002). School effects on psychological outcomes during adolescence. *Journal of Educational Psychology*, 94(4),795-809.
- Apak, H. (2014). Suriyeli Göçmenlerin kente uyumları: Mardin örneği. *Mukaddime*, 5(2), 53-70
- Ardıç Çobaner, A. (2015).Çocuk hakları bağlamında Suriyeli mülteci çocukların haberlerde temsili. *Marmara İletişim Dergisi*. 24, 27-54.
- Arthur, N. (2000). Counsellor education for developing multicultural counseling competencies. *Poster presented at the annual meeting of the American Education and Research Association*, New Orleans, LA.
- Atlıhan, A. M. (2019). *Göçmen öğrencilerin okul örgütüne uyumunda öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin rolleri* (Yayınlanmamış tezsiz yüksek lisans projesi). Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Avcı, Y. E., Koçoğlu, E. ve Ekici, Ö. (2013). Göçün eğitim ve eğitim yönetimine etkisine ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri (Diyarbakır örneği). *International Journal of Social Science (JASS)*, 6(2), 91-105.
- Aydın, D., Şahin, N. ve Akay, B. (2017). Göç olayının çocuk sağlığı üzerine etkileri. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastaneleri Dergisi*, 7(1), 8-14.
- Aykırı, K. (2017). Sınıf öğretmenlerinin sınıflarındaki Suriyeli öğrencilerin eğitim durumlarına ilişkin görüşleri. *Turkish Journal of Primary Education*, 2, 44-56.
- Başbay, A. ve Bektaş, Y. (2009). Çok kültürlülük bağlamında öğretim ortamı ve öğretmen yeterlikleri. *Eğitim ve Bilim*, 34(152).
- Başar, M., Akan, D. ve Çiftçi, M. (2018). Mülteci öğrencilerin bulunduğu sınıflarda öğrenme sürecinde karşılaşılan sorunlar. *Kastamonu Educational Journal*, 26(5), 1571-1578.
- Başbuğ, S. ve Yiğit, İ. (2016). Prof. Dr. Gülsen Erden ile mülteci çocuklar üzerine. *Nesne Psikolojisi Dergisi*, 4(8), 269-288.

- Bektaş, Y. (2006). Kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri ve psikolojik danışman eğitimindeki yeri. *Ege Eğitim Dergisi*, 7(1), 43-59.
- Bemak, F. ve Chung, R. C. Y. (2017). Refugee trauma: Culturally responsive counseling interventions. *Journal of Counseling & Development*, 95(39), 299-308.
- Beste, A. (2015). *Education provision for Syrian refugees in Jordan, Lebanon and Turkey: Preventing a "Lost generation"*. Policy Report Eduation Refugees Final. Barcelona, UNU-GCM.
- Bozan, İ. ve Kaştan, Y. (2018). Göç yaşamış öğrencilerin karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşleri: Bir durum değerlendirmesi. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(10), 225-248.
- Briggs, L. (2011). Demoralization and psychological distress in refugee children: Systematic review. *Clinical Child Family Psychology*, 14, 44-56.
- Bugay, A., Karakedi, G. ve Erdur Baker, Ö., (2016). Zorunlu göç ve mülteci psikolojisi. Ö. Erdur Baker ve T. Doğan (Eds.), *Kriz danışmanlığı* (s. 360-402). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Buz, S. (2002). *Türkiye'deki sığınmacıların üçüncü bir ülkeye gidiş için bekleme sürecinde karşılaştıkları sorunlar* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Buz, S. (2008). Türkiye'deki sığınmacıların profili. *Polis Bilimleri Dergisi*. 10(4), 1-14.
- Çeri, V., Beşer, C., Perdahlı Fiş, N. ve Arman, A. (2018). İstanbul'daki mülteci çocuklara bakım vermek üzere özelleşmiş bir çocuk psikiyatri ünitesinden bulgular. *Klinik Psikiyatri*, 21, 113-121.
- Çocuk Koruma Kanunu, (2005). *Resmi Gazete* (Sayı:5395). Erişim tarihi: 30.08.2018. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050715-1.htm>.
- Creswell, J. W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches*. California: Sage Publications.
- Demirbaş, H. ve Bekaroğlu, E. (2013). Evden uzakta olmak: Sığınmacıların/mültecilerin psikolojik sorunları ve alınacak önlemler. *Kriz dergisi*, 21(1-2), 11-24.
- Demircioğlu, E. ve Özdemir, M. (2014). Pedagojik formasyon öğrencilerinin çok kültürlü eğitime yönelik tutumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 15(1), 211-232.
- Deniz, O. ve Etlan, E. (2009). Kırdan kente göç ve göçmenlerin uyum süreci üzerine bir çalışma: Van örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 472-498.

- Deniz, A. Ç., Hülür, A. B. ve Ekinci, Y. (2016). Göç, strateji ve taktik: Suriyeli sığınmacıların gündelik hayat deneyimleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(42), 1077-1087.
- DiCicco-Bloom, B. & Crabtree, B. F. (2006). The qualitative research interview. *Medical Education*, 40(4), 314-321.
- Doğru, S. S. Y. (2015). Çocuk Hakları ve Koruma. Doğru, S. S. Y., Saltalı, N., Budak, O. ve Konuk Er, R. (Edt.). *Yasal Düzenlemeler* içinde (s. 1-43). Ankara: Eğiten Yayınevi.
- Duarte-Velez, Y., Bernal, G. ve Bonilla, K. (2010). Culturally adapted cognitive-behavior therapy: Integrating sexual, spiritual, and family identities in an evidence based treatment of a depressed Latino adolescent. *Journal of Clinical Psychology*, 66(8), 895-906.
- Ekşi, A. (2008). *Mülteci ve göçmenlerde psikopatoloji*. XI. Anadolu Psikiyatri Günleri Kongre Tam Metin Kitabı, Adana. 67-81.
- Erdoğan, M. M. (2015). *Türkiyedeki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Ersoy, A. F. (2017). Fenomenoloji. A. Saban ve A. Ersoy (Ed.). *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri* içinde. (s. 81-139). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Fazel, M. ve Stein, A. (2018). The mental health of refugee children. *Archives Of Disease In Childhood*, 87(5), 366-370.
- Geçgil, E., Aldem, M. ve Kaleci, E. (2017). Göçün çocuk sağlığına etkisi. *Journal of Human Sciences*, 14(1), 171-186.
- Georgiadou, E., Zbidat, A., Schmit, G. M. ve Erim Y. (2018). Prevalence of mental distress among Syrian Refugees with residence permission in Germany. A Registry-Based study. *Frontiers in psychiatry*, 9(393), 1-12.
- Gibson, R. L. ve Mitchell, M. H. (2016). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* (D. Y. Kağmıcı, S. Koydemir ve Ö. Özü Cengiz, Çev.), S. Doğan (Ed.). Ankara: Nobel yayıncılık.
- Görmez, V., Kılıç, H. N., Örengül, A. C., Demir, M. N., Demirlıkan, Ş. Demirtaş, S. ve diğ. (2017). Psychopathology and associated risk factors among forcibly displaced syriian children and adoolencent. *Journal of Immigrant and Minority Health*, 20(3), 529-535
- Görmez, V., Kılıç, H. N., Örengül, A. C., Demir, M. N., Demirlıkan, Ş. Demirtaş, S. ve diğ. (2017). Evaluation of a school-based, teacher- telivered psychological intervention group program for trauma-affected Syrian refugee children inİstanbul, Turkey. *Psychiatry and Clinical Psychopharmacology*, 27(2), 125-1131.

- Greenberg, G. E., Roy, I. S. ve Viviana, A. (1999). Responding to t-he mental health needs of Latino Children and families Through School-Based Services. *Clinical Psychology Review*, 19(2), 199-219.
- Gülüm, K. ve Akçalı, H. (2017). Balıkesir'deki mülteci çocukların eğitim sorunları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Avrasya Özel Sayısı*, 127-136.
- Gümüş, Y. ve Bilgili, N. (2015). Göçün sağlık üzerindeki etkileri. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 18, 63-67.
- Gündüz, Z. Y. (2011). Almanyadaki Türkiye kökenli göçmenlerin sağlık durumları: "Göç hasta eder"den "Göç sağlığı iyi gelir"e geçiş için öneriler: Onlar bizim hemşehrimiz: Uluslar arası göç hizmetlerin kültürlerarası açılımı, E. Esen, Z, Yazıcı (Eds.) Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Hackney, H. ve Cormier, S. (2008). *Psikolojik Danışma İlke ve Teknikleri: Psikolojik Yardım Süreci El Kitabı* (Çev. T. Ergene ve S. A. Sevim). Ankara: Mentis Yayınları.
- Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis Örneği. *Göç Dergisi*, 3(1), 29-63.
- Hayward, M. (2017). Teaching as a primary therapeutic intervention for learners from refugee backgrounds. *Intercultural Education*. 28(2), 165-181.
- Hodes, M., Vasquez, M. M., Anagnostopoulos, D., Triantafyllou, K., Abdelhady, D., Weiss, K. & ve diğ. (2018). Refugees in Europe: National overviews from key countries, with a special focus on child and adolescent mental health. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 27, 389-399.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2005). *İltica ve Göç Mevzuatı*. Erişim tarihi: 01.08.2018. http://www.goc.gov.tr/icerik6/iltica-ve-goc-mevzuati_363_382_725..
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2019). Erişim tarihi: 12.05.2019, http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713.
- Jackson, D. (2006). Playgroups as perspective environments for refugee children at risk of trauma. *Australian Journal of Early Childhood*, 31(2), 1-5.
- Kağnıcı, D. Y. (2017). Suriyeli mülteci çocukların kültürel uyum sürecinde okul psikolojik danışmanlarına düşen rol ve sorumluluklar. *İlköğretim Online*, 16(4), 1768-1776.
- Karadağ, Ö. ve Altıntaş, K. H. (2010). Mülteciler ve sağlık. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 9(1), 55-62.
- Keklik, İ. (2010). Psikolojik danışma alanının hak savunuculuğu bağlamında birey ötesi sorumlulukları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(33), 89-99.

- Kılıç, B. S. (2019). Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen Suriyeli öğrencilerin ev ödevleri hakkındaki görüşleri. *Çocuk, Edebiyat ve Dil Eğitim Dergisi*, 2(1), 1-24.
- Kim, G., Claudia, X. A. L., Chiriboğa, D., A., Jang, Y., Parmelee, P., ve Allen R. S. (2011). Limited English proficiency as a barrier to mental health service use: A study of Latino and Asian immigrants with psychiatric disorders. *Journal of Psychiatric Research*. 45, 104-110.
- Kirk, J. ve Cassity, E. (2007). Minimum standards for quality education for refugee youth. *Youth Studies Australia*, 26(1), 50-56.
- Kirmayer, L. J., Narasiah, L., Munoz, M., Rashid, M., Adrew, G. R., ve diğ., (2011). Common mental health problems in immigrants and refugees: General approach in primary care. *Canadian Medical Association Journal-CMAJ* 183(12), 959-966.
- Körükmez, L. ve Südaş, İ. (2015). *Göçler Ülkesi: Alkışlar, Göçmenler, Araştırmacılar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kultas, E. (2017). Türkiye'de bulunan eğitim çağındaki Suriyeli mültecilerin eğitimi sorunu (Van ili örneği) (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Kurter, M. Ç. (2014). *Suriyeli mültecilerin eğitim hakkına erişimi saha araştırması* tarama raporu. Erişim tarihi: 25.08.2018, https://www.researchgate.net/profile/Mustafa_Kurter/publication/323393498_Suriyeli_Multecilerin_Egitim_Hakkina_Erisimi/link/s/5a93c9cda6fdccceff05dfa3/Suriyeli-Multecilerin-Egitim-Hakkina-Erisimi.pdf.
- Küçükkaraca, N. (2001). *Göç ve çalışan çocuklar: Diyarbakır'da çalışan çocuklar*. Sosyal Hizmet Sempozyumu. 20-22 Ekim, Diyarbakır.
- Levent, F. ve Çayak, S. (2017). Türkiye'de Suriyeli öğrencilerin eğitimine yönelik okul yöneticilerinin görüşleri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 21-46.
- Mace, A. O., Mulhern, S., Jones, C. ve Cherian, S. (2014). Educational developmental and psychological outcomes of resettled refugee children in Western Australia: A Review of school of special educational needs: Medical and mental health input. *Journal of Paediatrics and Child Health*, 50, 985-992.
- McNeal, K. (2005). The influences of a multicultural teacher education program on teachers' multicultural practices. *Intercultural Education*, 16(4), 405-419.
- Mevzuat Bilgi Sistemi, (2018). Erişim tarihi: 12.08.2018, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf>.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2th Ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], (2014). *Yabancılara Yönelik Eğitim Hizmetleri Genelgesi*. Erişim tarihi: 10.08.2018, <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1715.pdf>.
- Nakkash, R. T., Alaouie, H., Haddad, P., El Hajj, T., Salem, H., Mahfoud, Z. ve diğ., (2012). Process evaluation of a community-based mental health promotion intervention for refugee children. *Health Education Research*, 27(4), 595-607.
- Nicholl, C. ve Thompson, A. (2004). The psychological treatment of post traumatic stress disorder in adult refugees: A Review of current state of psychological therapies. *J. Ment Health*, 13(4): 351-362.
- Oikonomidou, E. (2010). Zooming into the school narratives of refugee students. *Multicultural Perspective*, 12(2), 74-80.
- Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD-UNHCR]. Study on third country solutions for refugees: family reunification, study programmes and labour mobility. Erişim tarihi:12.05.2019, <http://www.oecd.org/migration/mig/UNHCR-OECD-safe-pathways-for-refugees.pdf>.
- Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü [ORGM]. (2017). Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Rehberlik Hizmetleri Kılavuzu. Erişim tarihi: 15.10.2018, https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_12/05142850_rehberlik_hizmetler_kilavuzu.pdf.
- Özer, Y. Y., Ateşok, Z. Ö. ve Komşuoğlu, A. (2016). Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitimi: Sorunlar ve çözüm önerileri. *The Journal of Academic Social Science*, 4, 147-171.
- Palladino, J. M. (2008). Identifying a theoretical perspective to meet the educational needs of twice-migrated Sudanese refugees. *Journal of Ethnographic and Qualitative Research*, 2, 197-204.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3th Ed.). London: Sage Publications, Inc.
- Polat, G. (2007) İç göçün çocuk ruh sağlığına etkisi ve sosyal hizmet müdahalesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 18(1), 89-107.
- Portar, M. ve Haslam, N. (2005). Predisplacement and postdisplacement factors associated with mental health of refugees and internally displaced persons: A meta analysis. *Journal of American Medical Association*, 294, 602-609.
- Renner, W. ve Senft, B. (2013). Predictors of unemployment in refugees. *Social Behavior & Personality*,: An International Journal, 41, 263-270.
- Roxas, K. (2010). Who really wants "The tired, the poor, and the huddled masses" anyway?" Teachers' use of cultural scripts with refugee students in public schools. *Multicultural Perspectives*, 12(2), 65-73.

- Roxas, K. (2011). Tales from the front line: Teachers' responses to Somali Bantu refugee students. *Urban Education*, 46(3), 513-548.
- Sağaltıcı, E. (2013). *Suriyeli mültecilerin travma sonrası stres bozukluğu taraması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi, Gaziantep.
- Schottelkorb, A., Dumas, D., ve Garcia, R. (2012). Treatment for childhood refugee trauma: A randomized controlled trial. *International Journal of Play Therapy*, 21(2,) 57-73.
- Seyyar, A. ve Genç, Y. (2010). *Sosyal Hizmet Terimleri Ansiklopedik "Sosyal Pedagogik Çalışma" Sözlüğü*. Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Sezgin, A., A. ve Yolcu, T. (2016) Social cohesion and social acceptance process of incoming international students. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi (HUMANITAS)*, 4(7), 417-436.
- Sirin, S. R., ve Sirin, L. R. (2015). *The educational and mental health needs of Syrian refugee children*. Washington, DC: Migration Policy Institute.
- Stewart, J. (2014). The school counselors role in promoting social justice for refugee and immigrant children. *Canadian Journal of Counseling and Psychotherapy*, 48(3), 251-267.
- Szente, J., Hoot, J. ve Taylor, D. (2006). Responding to the special needs of refugee children: Practical ideas for teachers. *Early Childhood Education Journal*, 34(1), 15-20.
- Szilassy, E., ve Arendas, Z. (2007). Understandings of difference in the speech of teachers dealing with refugee children in Hungary. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33(3), 397-418.
- Şeker, B., D. ve Aslan, Z. (2015). Refugee in the children in the Educational Process: An social psychological assessment. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 8(1), 86-105.
- Şimşek, H. ve Öztürk, M. (2016). Suriyeli öğrencilere dair sınıf öğretmenlerinin görüşleri: Konya-Mehmet Hasan Sert İlkokulu örneği. In *Proceedings of the 2nd International Congress on applied Sciences: Migration, Poverty and Employment, 23-25 September*, (494-502). Konya, Türkiye.
- Şimşir, Z. ve Dilmaç, B. (2018). Yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim gördüğü okullarda öğretmenlerin karşılaştığı sorunlar ve çözüm önerileri. *Elementary Education Online*, 17(3), 1719-1737.
- Türk Dil Kurumu, (2011). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayıncılık.
- Türk, F. Kaçmaz, T., Türnüklü, A. ve Tercan, M. (2018). Okul psikolojik danışmanlarının penceresinden Türk ve Suriyeli ilköğretim öğrencilerinin gruplararası empati deneyimlerinin incelenmesi. *Elementary Education Online*, 17(2), 786-811.

- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamalarda Eğitim Yönetimi Dergisi*, 24, 543-559.
- Tüzün, I. (2017). *Türkiye'de mülteci çocukların eğitim hakkını ve karşılıklı uyumu destekleyen yaklaşımlar, politikalar*. Mülteci Çocukların Eğitim Hakkını ve Karşılıklı Uyumu Destekleyen Eğitim Politikaları ve Uygulamaları Çalıştayı. İstanbul. s. 1-34.
- Uğurlu, N. (2015). *Outcome of art therapy intervention on trauma, depression and anxiety symptoms among Syrian refugee children* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uğurlu, Z. (2018). Suriyeli sığınmacı öğrencilerin okula uyum sorunlarının çözülmesi ve desteklenmesinde öğretmen etkisi. A. Solak (Ed.). *Şiddet ve sosyal travmalar içinde.*, (s. 178-242). Ankara: HEGEM Yayınları.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO], (2006). *Education in emergencies: The gender implications-advocacy brief*. Bangkok.
- United Nations International Children's Emergency Fund. [UNICEF], (2015). *Acil Durumda Çocuklar raporu*. Erişim tarihi: 15.08.2018, https://www.unicefturk.org/yazi/calismalarimiz_acil_durumlar.
- Usta, M. E., Arıkan, İ., Şahin, Y. ve Çetin, M. S. (2018). Suriyeli eğitimcilerin geçici eğitim merkezlerinde karşılaştıkları sorunların incelenmesi. *Mukaddime*, 9(1), 173-188.
- Ustabaş, P. (2017). *Ortaokul öğrencilerinin okula uyumunda okul yönetimi ve öğretmenlerden beklentileri: Hopa İlçesi örneği* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Avrasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Vedder, P., ve Horenzyk, G. (2006). Acculturation and the school context. In D. L. Sam ve J. W. Verry (Edts). *Psychology of acculturation; international perspectives* (419-438). Cambridge: Cambiridge University Press.
- Vontress, C. E. ve Jackson, M. (2004). Reactions to multicultural counseling competencies debate. *Journal of Mental Health Counseling*, 26, 74-80.
- Wagner, J., Burke, G., Kuoch, T., Scully, M., Armeli, S., ve Rajan, T. (2013). Trauma, healthcare access, and health outcomes among Southeast Asian refugees in connecticut. *Journal of Immigration Minority Health*, 15(6), 1065-1072.
- Wu, M. C., Kviz, F. J., ve Miller, A. M. (2009). Identifying individual and contextual barriers to seeking mental health services among Korean American immigrant women. *Issues in Mental Health Nursing*, 30, 78-85.
- Yavuz, Ö. ve Mızrak, S. (2016). Acil durumlarda okul çağındaki çocukların eğitimi: Türkiye'deki Suriyeli mülteciler örneği. *Göç Dergisi*, 3(2), 175-199.

Yaylacı, F. G. (2017). Eskişehir yerel basınında "Mülteciler ve Suriyeliler". *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 20(1), 1-40.

Yıldırım, K., Aykaç, N. ve Okçu, S. T. (2019). Yaratıcı drama ve resimli çocuk kitapları: Kültürlerarası duyarlılığı geliştirmek için örnek bir uygulama. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 14(1), 55-72.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, D. G. (2017). Migration fact from perspective of Turkish prospective teachers and its effect on education. *European Journal of Education Studies*, 3(8), 539-557.

Extended Abstract

Introduction

The civil war started in Syria in 2011 is still a major problem today. Since Turkey is the closest safe country to Syria, it has become one of the countries where the refugees could sustain their lives (Ministry of Interior, 2019). Moving from one place to another causes many problems, whether it is compulsory or optional (Bemak & Chung, 2017). Children are the most vulnerable to these problems (Ardıç-Çobaner, 2015; Çeri et al., 2018; Demirbaş & Bekaroğlu, 2013; Fazel & Stein, 2018; Gümüş & Bilgili, 2015; Karadağ & Altıntaş, 2010; Roxas, 2010). Schools are one of the most common environments where school-age refugee children face problems (UNICEF, 2015). Therefore, in order for children to benefit from the highest levels of education, legislation has started to be put into effect in Turkey.

Studies indicate that it is not sufficient to provide for refugee students to continue their education in educational environments, but also all students should be provided with adequate psychological counseling support while continuing their education. It is considered that school counselors should develop multicultural counseling in order to effective services to refugee students (Bektaş, 2006).

Within the framework of these explanations, the present study aims to evaluate the services of school counselors for refugee students and to examine their knowledge and levels of skill regarding the approaches used in this process.

Method

Participants

The participants were determined by using the criterion sampling method, which is one of the purposeful sampling methods used in qualitative research. Accordingly, twelve counselors were selected from the Buca district of Izmir province. Nine of the participants have Bachelors's degree three of them have Mester's degree, five of them were working in primary school, four of them were working in secondary school, and three of them were working in high school. The professional experience of the participants varied between three years to twenty three years.

Data Collection and Analysis

A semi-structured interview technique was used to collect the data of the research. In the first part of the semi-structured interview technique, questions including demographic characteristics of the participants and in the second part about the services they offer while working with refugee students were included. Furthermore, the interviews were recorded with a voice recorder. In the analysis of the research data, the principles of Yıldırım and Şimşek (2016) regarding content analysis were taken into consideration.

Reliability and Validity of the Research

Different methods are used in qualitative research to increase the validity and reliability of the study. Voice recording was used during the interview to ensure validity in the current qualitative research. The voice recording was transcribed in detail. Furthermore, content analyzes were carried out in collaboration with all researchers at all stages from the beginning to the end of the study. In addition, expert opinion was consulted to increase validity in the research.

Findings

In the first part of the semi-structured interview, the participants were asked the number of refugee students in their schools. There were 640 refugee students in the 12 schools included in the study. When the distribution of students according to their education levels was examined, it

was seen that 262 students continue their education in primary school, 177 students continue in secondary school, and 201 students continue in secondary education.

When the collected data is evaluated, eight of the participants stated that they did not participate in any training related to the services provided for refugees, and four stated that they participated. It was determined that these training were about post-traumatic stress disorder, grief counseling, and psychosocial intervention training.

According to the results of the content analysis, it was observed that the services provided for refugee students are gathered under three themes: field of competence, service type, and field of service activity. Counseling services for refugee students were included seminars, educational and group studies, expressing feelings and thoughts, and psychological counseling with the individual. Participants stated that students could not utilize the process in a healthy way due to communication and language problems. According to the statements of the participants, it was observed that the areas where refugee students need help were gathered under three areas as personal/social, professional, and educational development.

The problems faced by the participants while working with the refugee students' parents were concentrated on not being able to communicate with the parents and the lack of interest of the parents. As a result of the content analysis, it was determined that the communication skills were the most required information and skills for the participants when working with refugee students. Secondly, the post-traumatic stress disorder, and the multicultural counseling skills. Finally, the participants work mostly in cooperation with the refugee health center, then the health centers, and then the guidance and research centers.

Discussion, Conclusion, and Suggestions

The present findings indicate that it is important for psychological counselors to undergo training including subjects such as individual and group psychotherapies, game therapy, art therapy, and the issues that should be considered in the education of refugee students (Demirbaş & Bekaroğlu, 2013; Steward, 2014). It was observed that the services the participants provide within the framework of guidance and psychological counseling services are concentrated in the field of competence, type of service, and type of service activity. It was concluded that the participants

organized studies in accordance with the needs of the school and continued to implement the school guidance program. When ways and methods of the participants while working with refugee students was examined, it was observed that they are mostly focused on the areas of the seminar, group guidance training, and personal-social guidance. It was determined that refugee students need help in language and communication, friendship, parent problems, and adaptation problems in order to get help from the guidance service. According to the obtained results, it was concluded that refugee students need help mostly in personal guidance areas. Similarly, the previous findings suggested that the students especially needed help in the field of language and communication (Aydın, Şahin & Akay, 2017; Buz, 2002; Deniz, Hülür & Ekinci, 2016; Gülüm & Akçalı, 2017; Kim, Claudia, Chiriboğa, et al. 2011).

The problem areas that the participants encounter while working with refugee families are communication and indifferent attitudes of parents and socio-economic problems. There are studies in the literature stating that communication problems are among the reasons why refugee families do not benefit from the guidance service sufficiently which is a similar result to the current research result (Erdoğan, 2015; Wagner, Burke, Kuoch, et al., 2013; Wu, Kviz & Miller, 2009). It was understood that among the institutions or organizations that the participants cooperated, there was a migrant health center, Red Crescent, family health center, and neighborhood representative. When the studies in the literature were analyzed, it was emphasized that inter-institutional cooperation is important for the services and assistance that would be provided for refugees (Kirk & Cassity, 2007; Şeker & Aslan, 2015).

The following suggestion can be given according to the obtained results: It can be stated that it would be more beneficial to include school counselors in applied in-service training especially for grief counseling, post-traumatic stress disorder, and practical skills. As with any research, there are certain limitations in the present research. The current research sample is limited to twelve participants working in primary, secondary, and high schools in the Buca district of İzmir province. The data obtained from the research are limited to the services that these school counselors provide to refugee students.

ETİK BEYAN: " Okul Psikolojik Danışmanlarının Mülteci Öğrencilere Yönelik Sundukları Hizmetlerin Değerlendirilmesi" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, karşılaşılabilecek

tüm etik ihlallerde “Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Yayın Kurulunun” hiçbir sorumluluğunun olmadığı, tüm sorumluluğun Sorumlu Yazara ait olduğu ve bu çalışmanın herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim.”